

การระบุปัจจัย เสี่ยงเชิงระบบ

ปัญหาสุขภาพไม่ได้เกิดจากพฤติกรรมอย่างเดียว

แต่มาจากการบุคลากรชั้นที่ซับซ้อน

วัตถุประสงค์การเรียนรู้

01

เข้าใจ SDOH

อธิบาย Social Determinants of Health และความเชื่อมโยงกับสุขภาพ
และความเหลื่อมล้ำได้

03

ทำ Barrier Analysis

ใช้ Barrier Analysis เพื่อรับอุปสรรคเชิงพฤติกรรมและระบบต่อการ
เปลี่ยนแปลง

02

วิเคราะห์ระบบสุขภาพ

วิเคราะห์ปัจจัยระบบสุขภาพด้วยกรอบ WHO Building Blocks อย่างเป็น
โครงสร้าง

04

ออกแบบมาตรการ

แปลงผลการวิเคราะห์เป็นชุดมาตรการเชิงระบบที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง

แผนที่ปัจจัยเสี่ยงเชิงระบบ

1

SDOH

Social Determinants of Health

เศรษฐกิจ

การศึกษา

ที่อยู่อาศัย

สังคม

การทำงาน

2

ระบบบริการสุขภาพ

WHO Building Blocks

Service

Workforce

Info

Products

Finance

Governance

3

อุปสรรคเชิงพฤติกรรม

Barrier Analysis

Physical

Financial

Informational

Attitudinal

Social

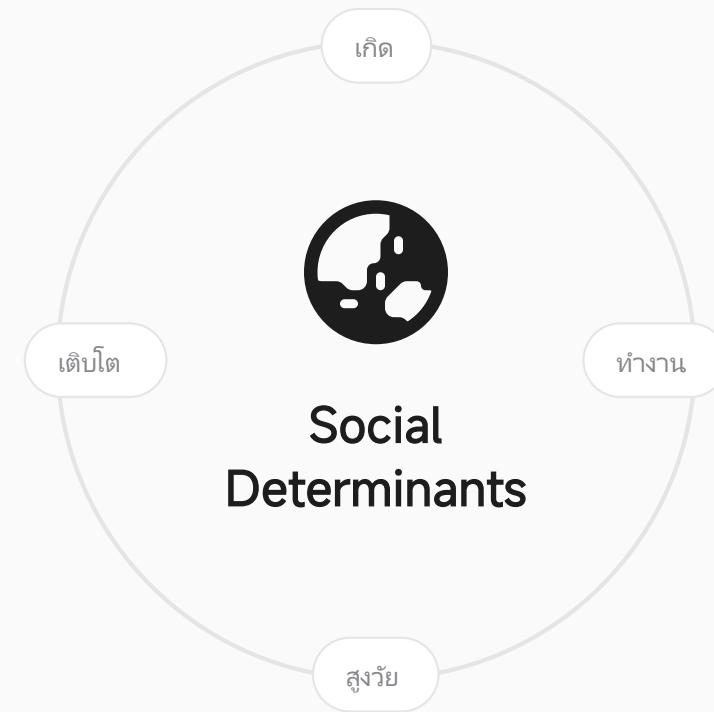
Structural

นิยาม SDOH ตาม WHO

"เงื่อนไขที่คนเกิด • เติบโต • อายุอาศัย •
ทำงาน • และสูงวัย"

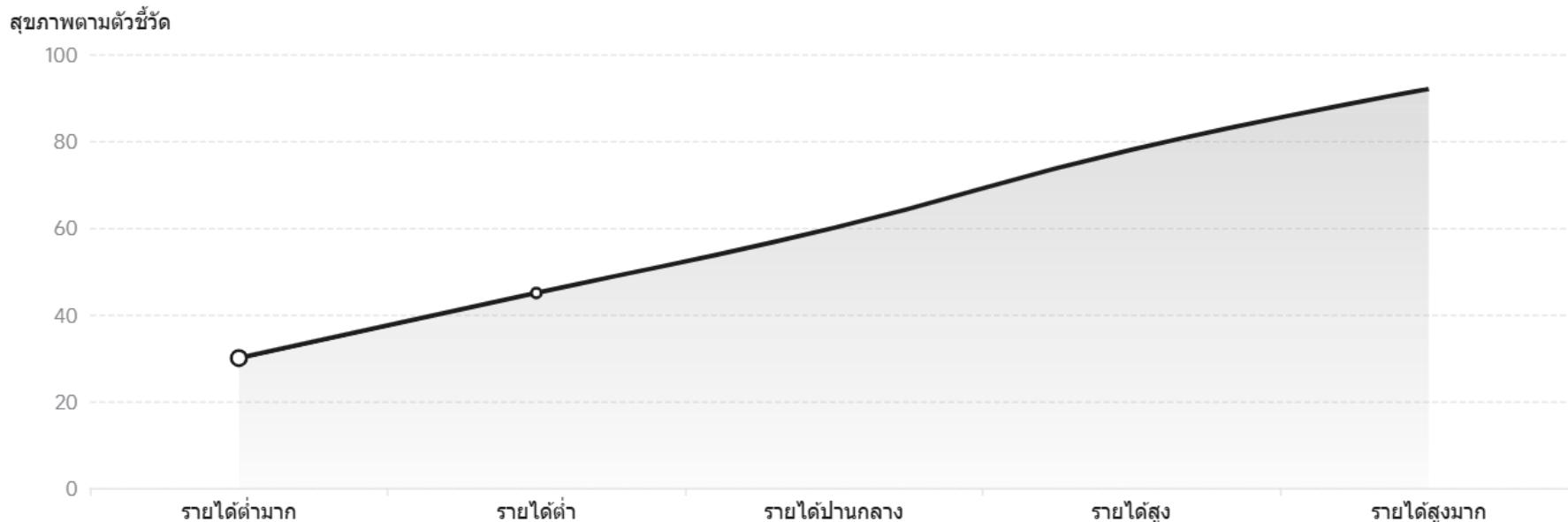
ซึ่งมีอิทธิพลต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของประชากร

- ✓ ครอบคลุมปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ
- ✓ ส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสุขภาพ
- ✓ กำหนดผลลัพธ์สุขภาพระดับประชากร

SDOH กับความเหลื่อมล้ำสุขภาพ

Social Gradient: ความสัมพันธ์ระหว่างสถานะทางสังคมและสุขภาพ กลุ่ม哪ระบางมีผลลัพธ์สุขภาพแย่กว่า

◀ กลุ่มรายได้ต่ำ

ผลลัพธ์สุขภาพแย่กว่า อัตราการเจ็บป่วยและเสียชีวิตสูง

▬ กลุ่มกลาง

ผลลัพธ์สุขภาพปานกลาง มีการเข้าถึงบริการบ้าง

↗ กลุ่มรายได้สูง

ผลลัพธ์สุขภาพดีกว่า มีทรัพยากรเข้าถึงบริการเต็มที่

5 โดเมนของ SDOH

ตัวอย่าง SDOH ในบริบทไทย

รายได้ครัวเรือน

ครัวเรือนรายได้ต่ำมีการเข้าถึงอาหารคุณภาพและบริการสุขภาพจำกัด ส่งผลต่อภาวะโภชนาการและการเจ็บป่วย

การเข้าถึงบริการสาธารณสุข

ระยะทางไกลหนาแน่นของบริการ ค่าใช้จ่ายที่แพงแ芳 ความพร้อมของบุคลากรและอุปกรณ์

ระดับการศึกษา

การศึกษาส่งผลต่อความรู้ด้านสุขภาพ ความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล และการตัดสินใจด้านสุขภาพ

ความสัมพันธ์ในชุมชน

เครือข่ายครอบครัวและชุมชน การสนับสนุนทางสังคม ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

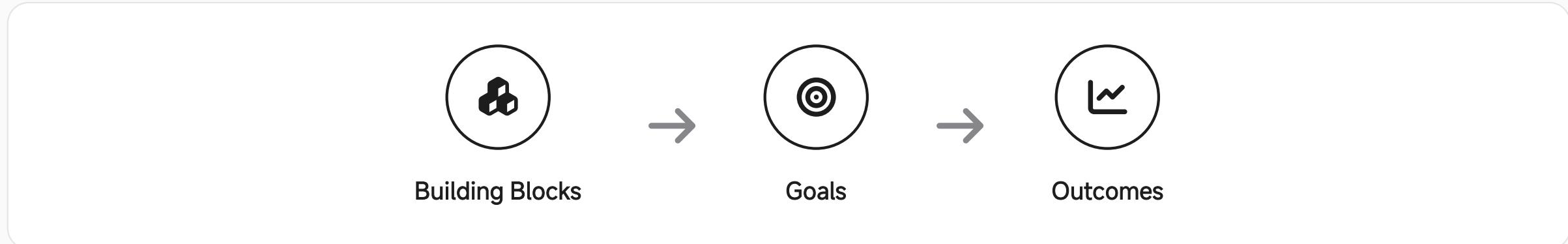
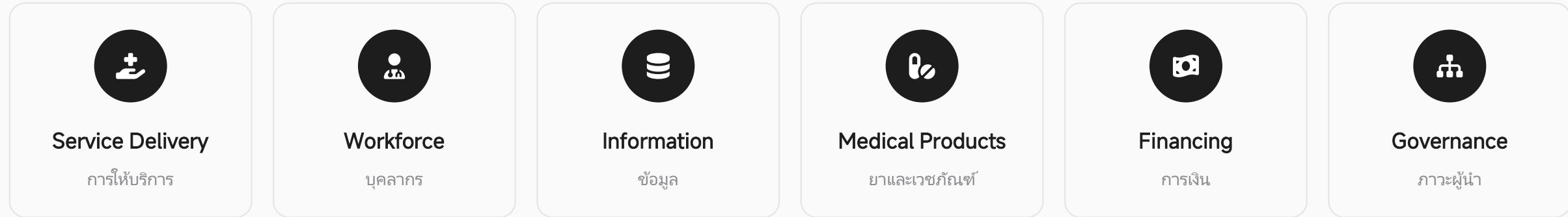
คุณภาพที่อยู่อาศัย การเข้าถึงน้ำสะอาด สุขาภิบาล และความปลอดภัยในชุมชน

Key Insight

SDOH ในบริบทไทยมีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน ต้องวิเคราะห์เฉพาะกลุ่มเป้าหมาย

ปัจจัยระบบสุขภาพ: WHO Building Blocks

รายละเอียด 6 Building Blocks

Service Delivery

การจัดบริการที่มีคุณภาพ ครอบคลุม ปลอดภัย และตอบสนองความต้องการของประชาชน

ตัวอย่าง: การให้บริการ ANC, การส่งต่อผู้ป่วย

Health Workforce

บุคลากรสาธารณสุขที่มีคุณภาพ เพียงพอ และกระจายอย่างเหมาะสม

ตัวอย่าง: จำนวนแพทย์/พยาบาลต่อประชากร

Health Information

ระบบข้อมูลสุขภาพที่เชื่อมต่อได้ ทันเวลา และใช้ในการตัดสินใจ

ตัวอย่าง: HIS, ระบบรายงานโรค

Medical Products

การเข้าถึงยา เวชภัณฑ์ และเทคโนโลยีที่มีคุณภาพและปลอดภัย

ตัวอย่าง: ระบบจัดซื้อจัดจ้าง คลังยา

Health Financing

การจัดสรรทรัพยากรด้านสุขภาพอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม

ตัวอย่าง: งบประมาณสาธารณสุข หลักประกันสุขภาพ

Leadership/Governance

ภาวะผู้นำและกลไกการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพและโปร่งใส

ตัวอย่าง: นโยบายสาธารณสุข กฎระเบียบ

ตัวอย่าง Mapping ปัญหา กับ Building Blocks

ปัญหา: อัตราตายมารดาสูง

Maternal Mortality Ratio (MMR) สูงกว่าเป้าหมาย

Workforce

- ขาดแคลนบุคลากรเฉพาะทาง
- ทักษะการจัดการภาวะฉุกเฉินไม่เพียงพอ
- การกระจายบุคลากรไม่สมดุล

Service Delivery

- คุณภาพการดูแล ANC ไม่สม่ำเสมอ
- การตรวจคัดกรองความเสี่ยงไม่ครอบคลุม
- การติดตามผู้ป่วยหลังคลอดไม่ต่อเนื่อง

Referral System

- ระบบส่งต่อล่าช้า
- ขาดระบบขนส่งฉุกเฉิน
- การประสานงานระหว่างระดับไม่มีประสิทธิภาพ

Medical Products

- ขาดยาและเวชภัณฑ์สำคัญ
- อุปกรณ์การผ่าตัดไม่เพียงพอ
- เลือดสำรองไม่เพียงพอ

Information

- ข้อมูลการเฝ้าระวังไม่ครบถ้วน
- การบันทึกษาเหตุการตายไม่แม่นยำ
- ขาดช่องมูลเชิงคุณภาพ

Governance

- นโยบายไม่ชัดเจน
- กลไกการกำกับติดตามอ่อน
- การประสานงานข้ามหน่วยงานไม่ดี

SDOH vs ปัจจัยระบบสุขภาพ

SDOH

นอกระบบบริการ

- ✓ ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ
- ✓ เงื่อนไขการทำงานชีวิต
- ✓ บริบทชุมชนและสภาพแวดล้อม
- ✓ ความเชื่อและวัฒนธรรม

Health System

ในระบบบริการ

- ✓ โครงสร้างและกระบวนการ
- ✓ ทรัพยากรและบุคลากร
- ✓ นโยบายและกลไก
- ✓ การจัดการและกำกับดูแล

ความเชื่อมโยงที่สำคัญ

SDOH มีผลต่อการเข้าถึงและผลลัพธ์ของระบบบริการสุขภาพ การแก้ปัญหาต้องพิจารณาทั้งสองระดับพร้อมกัน

Barrier Analysis คืออะไร

เครื่องมือประเมินเร็วเพื่อระบุ barriers หรืออุปสรรคต่อ

พฤติกรรมสุขภาพที่ต้องการส่งเสริม

ช่วยให้เข้าใจว่า "ทำไม" ผู้คนถึงไม่ทำพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ แม้จะรู้ว่าดี

รวดเร็ว

ใช้เวลาสั้นในการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์

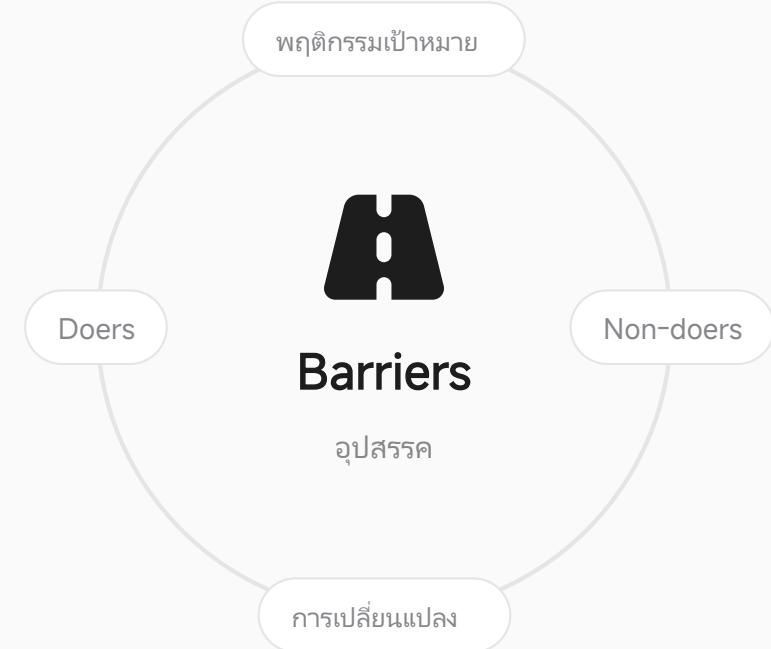
เชิงปฏิบัติ

เน้นข้อมูลจากผู้มีประสบการณ์จริง

เจาะจง

ระบุอุปสรรคเฉพาะเจาะจงต่อพฤติกรรม

แนวคิด Doers vs Non-doers

Doers

ผู้ทำพฤติกรรมเป้าหมาย

- กลุ่มที่ทำพฤติกรรมตามที่ต้องการ
- มีแรงจูงใจและทรัพยากรเพียงพอ
- เพชรัญอุปสรรคน้อยกว่า

Non-doers

ผู้ไม่ทำพฤติกรรมเป้าหมาย

- กลุ่มที่ไม่ทำพฤติกรรมตามที่ต้องการ
- ขาดแรงจูงใจหรือทรัพยากร
- เพชรัญอุปสรรคมากกว่า

หลักการสำคัญ

วิเคราะห์ความแตกต่างระหว่าง Doers และ Non-doers เพื่อหา **determinants** ที่แท้จริงของพฤติกรรม ไม่ใช่แค่สาเหตุที่คาดเดา

ประเภทของ Barriers

Physical

อุปสรรคทางกายภาพ เช่น ระยะทาง การคมนาคม
สภาพแวดล้อม

ตัวอย่าง: โรงพยาบาลไกลบ้าน ไม่มีรถไป

Financial

อุปสรรคทางการเงิน เช่น ค่าใช้จ่าย ค่ารักษา ค่าเดินทาง

ตัวอย่าง: ไม่มีเงินจ่ายค่ายา ค่ารักษา

Informational

อุปสรรคด้านข้อมูล เช่น ความรู้ ความเข้าใจ การเข้าถึง
ข่าวสาร

ตัวอย่าง: ไม่รู้ว่าต้องฝากครรภ์ครั้ง

Attitudinal

อุปสรรคทัศนคติ เช่น ความเชื่อ ความกลัว แรงจูงใจ

ตัวอย่าง: กลัวการถูกทำหนี้ คิดว่าไม่จำเป็น

Social

อุปสรรคทางสังคม เช่น แรงกดดัน ความสัมพันธ์ บทบาท

ตัวอย่าง: สามีไม่อนุญาตให้ไป ชุมชนทำหนี้

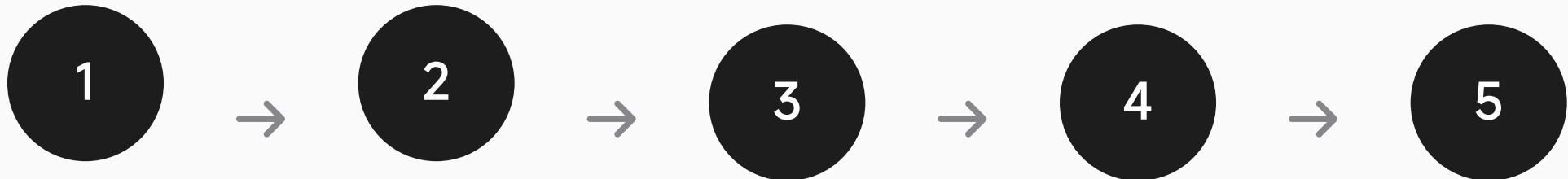

Structural

อุปสรรคเชิงโครงสร้าง เช่น นโยบาย ระบบ กฎระเบียบ

ตัวอย่าง: ระบบนัดหมายไม่ยืดหยุ่น ขาดบุคลากร

ขั้นตอน Barrier Analysis

Define Behavior

กำหนดพฤติกรรมเป้าหมายที่
ต้องการส่งเสริม

Identify Groups

แยกกลุ่ม Doers และ Non-doers

Collect Data

เก็บข้อมูลจากหัวสองกลุ่ม

4

Analyze

วิเคราะห์ความแตกต่าง

5

Design

ออกแบบมาตรการแก้ไข

วิธีเก็บข้อมูลสำหรับ Barrier Analysis

In-depth Interview

สัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเข้าใจประสบการณ์ ความรู้สึก และมุมมองของผู้เข้าร่วม

⌚ 30-60 นาทีต่อคน

Observation

สังเกตพฤติกรรมและบริบทจริงเพื่อเห็นเบื้องหน้าที่ผู้เข้าร่วมอาจไม่สามารถบอกได้

⌚ บันทึกเชิงโครงร่าง

Focus Group Discussion

การอภิปรายกลุ่มเพื่อรวบรวมความคิดเห็นหลากหลายและสร้างความเข้าใจร่วม

👤 6-10 คนต่อกลุ่ม

Record Review

ทบทวนบันทึกทางการแพทย์ รายงาน และข้อมูลทะเบียนเพื่อหาแนวโน้มและรูปแบบ

⌚ ข้อมูลย้อนหลัง 6-12 เดือน

แนะนำ

การใช้หลายวิธีร่วมกัน (triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและน่าเชื่อถือ

ตัวอย่าง: ANC Attendance

พฤติกรรมเป้าหมาย: การฝากครรภ์ครั้ง 4 ครั้ง

Antenatal Care (ANC) ตามมาตรฐาน WHO

Barrier	Doers	Non-doers	ประเภท
ระยะทางไกล	20%	75%	Physical
ค่าเดินทางสูง	15%	68%	Financial
ไม่รู้ความสำคัญ	10%	55%	Informational
สามีไม่อนุญาต	5%	42%	Social
เวลาันดีไม่สะดวก	12%	38%	Structural

การจัดลำดับความสำคัญของ Barriers

ความถี่

พบบ่อยแค่ไหนในกลุ่ม Non-doers

ความเป็นไปได้

สามารถแก้ไขได้จริงหรือไม่

ผลกระทบ

มีผลต่อพฤติกรรมมากน้อยแค่ไหน

Priority Matrix

1 สูงสุด

ความถี่สูง + แก้ไขได้ + ผลกระทบสูง

ตัวอย่าง: ระยะทางไกล, ค่าเดินทาง

2 สูง

ความถี่สูง + ผลกระทบสูง แต่แก้ไขยาก

ตัวอย่าง: ความเชื่อเรื่องการฝاกรถ

3 ปานกลาง

ความถี่ปานกลาง + แก้ไขได้

ตัวอย่าง: เวลานัดไม่สะดวก

4 ต่ำ

ความถี่ต่ำ หรือผลกระทบต่ำ

ตัวอย่าง: ไม่ชอบบรรยากาศโรงพยาบาล

จาก Barrier สู่มาตรการ

Barriers

อุปสรรคที่รบกวน

Analysis

วิเคราะห์สาเหตุราก

Interventions

มาตรการแก้ไข

สื่อสารและให้ความรู้

- รณรงค์สร้างความตระหนักรู้
- ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง
- เปลี่ยนทัศนคติ
- ใช้ช่องทางที่เข้าถึงได้

ปรับระบบบริการ

- ยืดหยุ่นเวลาดำเนินการ
- เพิ่มจุดบริการ
- ปรับปัจุจุบันกระบวนการ
- เพิ่มนักลูกค้า

ลดข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

- จัดหารถรับ-ส่ง
- ลดค่าใช้จ่าย
- ปรับปัจุจุบัน
- สร้างสภาพแวดล้อมเอื้อต่อ

บูรณาการ SDOH + ระบบ + Barriers

หลักการสำคัญ

ต้องจัดมาตรการหลายระดับพร้อมกัน ทั้งระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับนโยบาย เพื่อให้การแก้ปัญหามีประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ผลลัพธ์ที่ควรได้

Risk Map

แผนที่แสดงปัจจัยเสี่ยงเชิงระบบทั้งหมดที่มีผลต่อปัญหาสุขภาพ

SDOH

Building Blocks

Barriers

Intervention Plan

แผนมาตรการแก้ไขที่ครอบคลุมทุกระดับ

Communication

Service

Structural

Barrier Table

ตารางวิเคราะห์อุปสรรคแยกตามประเภทและกลุ่มเป้าหมาย

Doers

Non-doers

Priority

Indicators

ตัวชี้วัดสำหรับติดตามและประเมินผล

Process

Output

Outcome

สรุปและเชื่อมต่อสู่ Module 3

SDOH

เข้าใจปัจจัยนอกระบบบริการที่มีผลต่อสุขภาพ

Building Blocks

วิเคราะห์ระบบบริการอย่างเป็นโครงสร้าง

Barrier Analysis

ระบุอุปสรรคเชิงพฤติกรรมและออกแบบมาตรการ

Module 3: การวิเคราะห์นโยบาย

ใช้ผลวิเคราะห์ปัจจัยเสี่ยงเชิงระบบเป็นฐานในการพัฒนาทางเลือกนโยบายและการตัดสินใจเชิงหลักฐาน

✓ Policy Options

✓ Evidence-based

✓ Decision Making

